

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Богединий — то Циганське Слово...
Лекса Мануша

№ 2 (145)

ПОНЕДЛОК,
16 Листопада 2009 року

ЗОМАНІЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

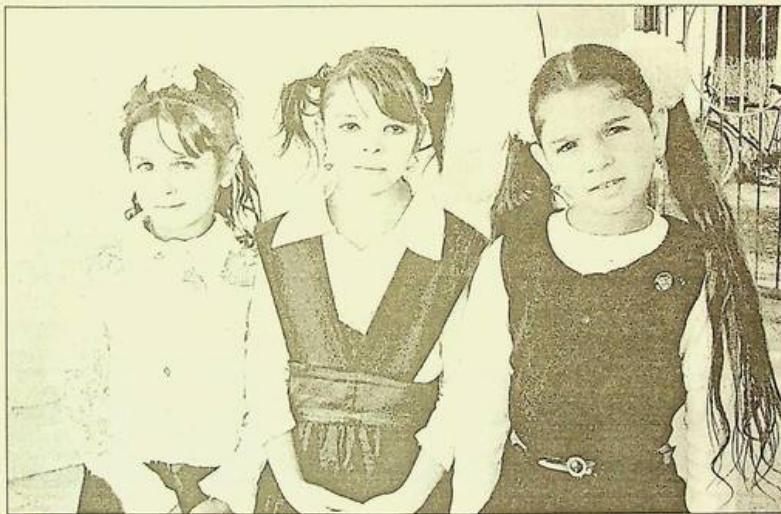
РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ МАНУШАНО РОМАНО НЕВІПЕ

Ціна договору

• ПОЛІТИКА • СВІТ • ПРАВО • КУЛЬТУРА • МИСТЕЦТВО •

Досить брехати ромам!

Авела те хохавес ле ромен!

Україна нині схожа на триколіорову шахову дошку, де білі клітини межують з блакитними і помаранчевими. Це і є ми, тобто електорат, який власне і сприяв приходу представників цих кольорів до влади. На кожній з цих клітин стоїть фігура певного кольору у відповідності з кольорами, і кожна з них ходить своїми клітинами. І кожна фігура хоче вбити суперника з його поля і приднати його до свого. У своїй шахово-політичній боротьбі вони не помічають, що на дошці починають проявлятися нові кольори, які за законами логіки, як не парадоксально, можуть знищити ті, які борються на смерть між собою.

Пригадується китайська притча про мавпу, яка сидить на пагорбі та спостерігає, як б'ються два тигри і, врешті-решт, виходить переможцем у бійці. Аналізуючи попередні програми трьох найбільш зубастих "тигрів"-претендентів, ми бачимо, що жоден із них повністю не виконав їх, оголошених свого часу привселюдно.

Це і програма Віктора Ющенка "Десять кроків назустріч лю-

дям" 2004 року, і програма Юлії Тимошенко "Український прорив" 2007 року, і програма Віктора Януковича "Стабільність і благополуччя", також 2007 року. Всі три програми об'єднують лише один пункт: збільшення вдвіть грошової допомоги матері, в зв'язку з народженням дитини. І саме цей пункт був виконаний. Інші ж зобов'язання та обіцянки так і залишилися невиконаними. А ці інші важливі пункти програми, які могли б корисним чином змінити ситуацію в країні, так і залишилися на папері.

І тут варто відзначити головне. У цих програмах наголошувалося на тому, що будуть проведені додаткові виплати різним соціальним групам, надані пільгові кредити (або буде знижена собівартість квадратного метра) для молодих сімей; створені інші пенсійні накопичувальні рахунки та інше. Проте ніхто з них не запропонував, як це зробити, як наповнити бюджет України, як створити робочі місця і взагалі, який шляхом йти країні.

За цю політичною боротьбою повністю випала з поля зору робота ряду комітетів, що займаються правами людини, націо-

нальними, соціальними проблемами та іншим.

За офіційною статистикою 2001 року, ромів в Україні нараховується 48 тисяч, хоча ця цифра взята зі стелі, оскільки за даними ромських неурядових організацій, тільки в Закарпатті проживає близько 50 тисяч ромів. Та про них різнокольорові шахові фігури згадують лише під час виборів.

Пригадайте ситуацію в Закарпатті під час виборів президента в 2004 році, коли місцеві помаранчеві фігури зробили ставку на ромські табори. Не б'єда, що майже від 10 до 15 відсотків ромського електорату не мали паспортів. Видали їм тоді тимчасові посвідчення особи, які після голосування благополучно й вилучили.

За свої права треба вміти та мати бажання боротися. Ніхто не подарує нам записані в Конституції права. І якщо ми хочемо обирати президента з вісімнадцяти кандидатів, то ми повинні масово вже не довіряти основним шаховим фігурам, які безсоромно нам брехали.

Аладар Адам,
Евгенія Навроцька

Апатриди власної держави

Бі лілеско анде песко тгем

Уряди європейських країн проживають ромів, які не мають громадянства, так звані апатриди або люди без батьківщини. Вони не мають відповідних документів, які б засвідчували особу. Дана ситуація перекриває ромам доступ до основних прав людини. Багато ромів Європи є особами без громадянства і перебувають за межами соціального захисту, — заявив нещодавно Томас Хаммерберг, комсар Ради Європи з прав моралі. Як він вважає, особи без громадянства стикаються з серйозною проблемою — дискримінацією. Вони не можуть подолати бар'єри під час спроби бути визнаними державою. Здебільшого, це прихована проблема. Державні органи докладають чималих зусиль, щоб зібрати відповідні дані про масштаби та характер цієї систематичної маргіналізації. Маж тим, як неодноразово відзначалося в Європейському комітеті з соціальних прав, вони мають визначити аспекти введення вразливих груп, як от ромів, до переліку статистичних даних.

В Україні, зокрема у Закарпатській області, ця проблема останнім часом набула особливої гостроти, що не було актуальним ще 10—15 років тому. За ЄСРП, за процесами паспортизації суворо наглядали і несли відповідальність місцеві адміністрації та правоохоронні органи. Велася чітка рестрація за місцем проживання, видавалися свідоцтва про народження, паспорти. Після колапсу комуністичної системи ромів стали повідомляти про велику кількість зловживань у цій сфері. За даними правозахисних центрів, тільки в Ужгороді мешкають близько 50 ромів, які не мають паспортів. Понад 20 дітей шкільного віку не мають свідоцтв про народження через те, що у їхніх батьків відсутні паспорти.

До правозахисного центру "Романі Я", після оголошення на церковній пастирській службі "Божа дорога", почали масово звертатися ромів з приводу неможливості через різні причини отримати документи. Моніторинг осіб, які не мають паспортів, тільки по вулиці

Дунаєвського в м.п. Ужгород виявив, що таких є восьмеро. У кожного є свої причини з неотримання власного паспорта.

Особливої гостроти ця проблема набула у місці компактного проживання ромів по вулиці Пирогової в Ужгороді, де мешкає понад 20 смей. У цьому поселенні кілька років тому сталася пожежа. Майже всі документи згоріли. Жінки не отримують допомоги з народження та виховання дітей, діти, у свою чергу, не ходять до школи, батьки не можуть влаштуватися офіційно на роботу, заробити страховий стаж. Крім того, органами ужгородського місцевого самоврядування ставиться питання про ліквідацію цього маленького табору, виселення всіх його мешканців, мотивуючи це тим, що дана територія належить до управління обласного військового комісаріату.

Таким чином, надзвичайний рішень антиромських війн, навіть прикладі порушень прав людини щодо ромів і загальна практика з результатом того, що негативне ставлення до ромів ніколи не визнавалося порушенням, попри багаторічні зусилля роботи ромських громадських організацій. Увага до прав ромів у нашій країні досі залишається неформальною діяльністю і роботою лише ромських неурядових організацій, незважаючи на гострий характер проблем і пов'язаних з ними законодавчих актів і постанов.

В Україні з'явився ряд апатридів власної держави, що є наслідком бездіяльності державної влади, грубим порушенням Закону України "Про громадянство". І змилити це ставлення можна лише за належної волі виконавчих органів усяк рівнів.

Евгенія Навроцька

ROM-ПРЕС

Премія за справедливість

Адвокат Брайан Мантгомері Стивенсон (штат Алабама США) і Європейський Центр захисту ромів (ERRC) (Будапешт, Угорщина) розділили у 2009 році Губернівську премію за справедливість — "за свою роботу, спрямовану на захист прав осіб, які належать до пригноблених груп населення і не мають практичного доступу до системи правосуддя".

Міжнародний приз — 500000 доларів був вручений президентом фонду Патрицією Грубер на церемонії 24 вересня в Університеті права До слова, організація Стивенсона надавала правову допомогу засудженим до смерті в'язням та неповнолітнім, яким було відмовлено у доступі до справедливої правового захисту. Співробітникам організації вдалося переглянути вироки 75 засуджених до смертної кари.

Освіта — "ключ" у боротьбі з дискримінацією

Нещодавно в Брюсселі відбулося засідання другої Європейської платформи стосовно ромів. Експерти з різних країн ЄС, зокрема Крістофер Халлербі, державний секретар Шведського міністерства у справах інтеграції і тендерної рівності, зазначив, що освіта є "ключовим питанням у боротьбі з ізоляцією та дискримінацією" для ромської меншини Європи. "Відсутність якісної освіти може призвести до безробіття, злиднів, поганих житлових умов і слабкого здоров'я", — наголосив Володимир Підла, комсар ЄС з питань зайнятості й соціального захисту.

Посадові особи, академічні працівники, експерти, представники ромських неурядових товариств також підкреслили, що поліпшення інтеграції ромів відповидає економічним та соціальним інтересам ЄС. Економіка менше страждатиме через втрату виробничого потенціалу, трудових ресурсів, що покращить доходи держав. Не існують точних даних про кількість ромів у ЄС. Проте проблеми особливо загострилися після 2004 року, коли 12 колишніх комуністичних держав приєдналися до блоку. В Румунії проживає одна з найбільших ромських общин в Європі, де, за переписом населення 2002 року, з 2,5 мільйона громадян 530 тисяч ромів. Зазначаючи на собі дискримінацію, багато з них не визнають свого ромського походження і масово мігрують за межі Румунії, Словаччини, Чехії, Польщі.

Румунія: дискримінація все ще є

Нетерпимість румунів до ромів зросла з 43% у 2008 році до 56% у 2009 році, такі висновки, за даними опитування громадської думки, зробила національна рада у боротьбі з дискримінацією.

За даними цього опитування, що проходило під назвою "Дискримінаційні явища в Румунії", найвразливішими в країні є сексуальні меншини, ВІЛ-інфіковані, особи з обмеженими можливостями та ... ромі. Понад 50 % опитаних вважають, що ці групи "надзвичайно" або "дуже" дискриміновані. Понад 45 % населення додали, що дискримінуються і етнічні та релігійні общини, а також мігранти.

За секретами — на сайт Каскосон

Каскосон — це місце, де ромі можуть почути національну музику без зупинки. Ви ознайомитеся з мистецтвом ромів Америки, Європи, Азії і Африки, знайдете унікальні відеокліпи, переглянете 10 тисяч фотографій, побуваєте на захоплюючих змаганнях, ознайомитеся із зірками естради та їх шанувальниками.

Каскосон є глобальною системою ромської розважальної мережі, яка працює як в "он лайн", так і в автономному режимі. Крім того, вона ознайомить вас з історією ромів, мовою, традиціями та деякими ромськими секретами.

<http://kaskosan.com>

Ромський батюшка

У місті Кінеші Іванівської області (Росія) вже понад 10 років проповідє православ'я місцевим ромам священник Дмитрій Іванович Сам о. Дмитрій та його дружина вільно говорять ромською, а місцеві ромі вважають його "своім батюшкою". Отець Дмитрій пвнений, що його місіонерська діяльність серед ромів — це Божий промисел.

Раніше він працював лікарем-терапевтом у слідчому ізоляторі міста Іваново. Та 12 років тому вирішив присвятити себе Богу і прийняв сан священника. Згодом був направлений до Кінеші Іванівської області до собору князя Олександра Невського.

"Поселилися ми з матінкою і дітьми у мікрорайон, яке місцеве населення називає Америка, — розповідає батюшка. — У цьому містечку проживають багато ромів. Доводилося спостерігати, як ромі заходили до храму помолитися або освятити паски та яйця на Великдень. Було видно, що з православ'я їм багато чого не зрозуміло і не відомо".

Дружина отця Дмитрія, Юлія, якій було тоді тільки 23 роки, дуже сумувала з приводу необлаштованості життя священника. А тоді у родині було вже 3 дітей. Якось під час поїздки до Дівеєва (до мощей Серафима Саровського) до них підійшла ромка з пиріжками і запропонувала один з'їсти. Матінка дуже здивувалася. Втім взяла запропонований пиріжок і розділила його між трьома, оскільки з батьками була ще й старша донька Марина. Цікаво, що після того випадку вони дуже швидко навчилися говорити ромською мовою, а матінка перестала сумувати з приводу своєї тяжкої долі, і все пішло налад.

СЛОВАЧЧИНА

Залучити ромів у суспільство — збільшити ВВП на 11 відсотків

Мішто авіло бі те дино бі ле ромен бувті

З а даними дослідження "Збитки від відчуження ромів", яке провела словацька науковиця Антон Марцінкіна та Любомира Марцінкінова, соціальна інтеграція ромів збагатить внутрішній валовий продукт Словаччини на 11 відсотків. І, на думку дослідників, такий високий процент збільшення ВВП буде не завдяки збереженню соціальних пільг, а завдяки припливу своєї найманної сили. Науковці припускають, у 2030 році ромів буде вже 10 відсотків від усього населення Словаччини, а 16 відсотків з цього населення — ромів у продуктивному та шкільному віці.

"Якщо ми інтегруватимемо ромів

і далі й не зрозуміємо, що во наші регіони повністю залежать від місцевої робочої сили та зайнятості людей, у тому числі й ромів, то матимемо велику проблему", — попереджує Антон Марцінкіна.

Він пояснює, що демографічна крива ромів відрізняється від демографії інших народів Словаччини. І якщо не використовувати здібностей, талантів та робочих рук ромів, то в 2020 році Словаччина може раптом прокинута, розуміючи, що в деяких регіонах Східної Словаччини більшість ромів й досі безробітні. І немає засобу інвестувати туди кошти, тому що нема чого інвестувати", — додає він.

Згідно з деякими статистичними даними, сьогодні у Словаччині проживають 430 тисяч ромів, із них дві третини — у продуктивному віці. А з усіх дітей шкільного віку ромі складають сьому частину. Більшість ромського населення, наголошується в дослідженні, залежать від соціальної системи. Погана освіта, копир шкіри й таке інше спричиняють дуже низький рівень зайнятості, а точніше, майже суцільне безробіття серед ромів. За деякими оцінками, лише 10 відсотків ромів у продуктивному віці працюють. У дослідженні підкреслюється, що злидність, яка панує у середовищі ромів, передається з покоління в покоління.

І ця "традицію" слід полатати. Вл. інформ.

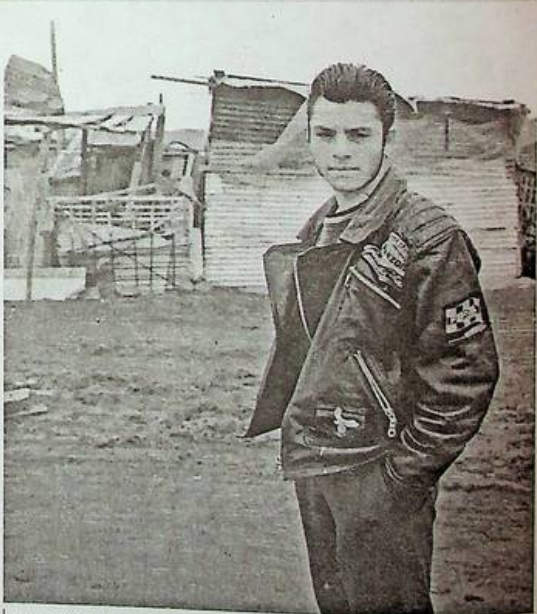
"Європейський ромський маршрут до витоків культурних досягнень"

7 — 8 жовтня 2009 року Державне управління у справах національних меншин у Республіці Словенія разом із Радою Європи, залучивши місцеві ромські общини, розпочали проект "Європейський ромський маршрут до витоків культурних досягнень". Розпочався даний проект у ромській громаді містечка Каменці, де відбулася його презентація. Особлива увага під час реалізації проекту, зверталася на культуру ромів, їхнього способу життя, традицій. Були представлені різноманітні ромські майстерні з метою поширення інформації про ту чи іншу діяльність ромських умільців та поширення їхнього досвіду.

Цей проект передбачав туристичні подорожі й освітні заходи, контакти з ромськими громадами, самодіяльними колективами, художниками. Учасники туристичних ромських маршрутів мали можливість зустрітися з ромами в їхніх домівках у ромських поселеннях, ознайомитися з їхньою творчістю, зустрітися з художниками під час роботи.

Цими засобами туристи змогли поглибити свої знання про культуру ромів і сприяти руйнуванню негативних переконань та стереотипів щодо них.

На сьогодні це один із найважливіших проектів, фінансованих Радою Європи. Словенія сама активно брала участь у ньому разом із партнерами — Словенським етнографічним музеєм та Ромською асоціацією дружби з міста Каменці. Управління у спра-

вах національних меншин Республіки Словенія підтримує таку діяльність, а також різноманітні програми і заходи, де ромська культура подається як невід'ємна частина Європейського культурного ландшафту. Управління намагається влитися в загальноєвропейську програму "DOSTA", до заходів якої Словенія офіційно приєдналася восени 2008 року.

Виступаючи в Раді Європи, представниця уряду Словенії та Управління у справах національних меншин Республіки Словенія, наголошувала, що перед тим, як засуджувати ромів необхідно більше дізнатися про них. Нехай увага до таких ромських маршрутів зруйнує бар'єри, які розділяють нас.

Власний кореспондент

Коли біров на своєму місці

Кана о брово пре пескоро тган

В області є кілька дуже великих таборів, населення яких перевищує 3 тисячі мешканців. Розташовані вони в Мукачеві, Берегові, Чопі, Ужгороді. У багатьох з них успішно працюють правозахисні центри. Метою їхньої діяльності є надання правової допомоги ромам, коли порушуються права на отримання соціальної або медичної допомоги, права на отримання документів — паспортів, свідоцтв про народження тощо. Як же вирішуються ці проблеми?

Сьогоднішня розповідь про бірова мукачевського районного табору О. І. Балог.

Староста Балог

Сьогодні в таборі проживають понад 5 тисяч ромів, що мешкають на одинадцяти вулицях. Очолює табір **Олександр Іжакович Балог**, який є біровом (з великими перервами) з 2000 року.

Олександр Іжакович народився у 1950 році. Мама — Ілона Калманна — ромка, батько — Іжак Лазаревич — був євреєм, під час Голокосту ховався в ромському таборі. Більшість родичів батька виїхали до США, живуть у Брукліні.

"Після закінчення Мукачевської школи № 14, — згадує О. Балог, — я був призваний до армії. Служив у військово-повітряних силах у Забайкаллі, в ескадрильї винищувачів. Дослужився до звання старшини. Після армії повернувся додому. Працював на заводі "Мукачівприлад", у будівельно-му центрі залізобетонних виробів, у Мукачевському комуногоспі. Виростив та виховав трьох

О. І. Балог.

дтей. Маю дев'ять онуків та три правнуки."

Про те, як мукачевський біров спілкується з юристами правозахисного центру, вирішує проблеми своїх таборан, розповідає **Мухтара Горват**.

— З моїм чоловіком, Золтаном Тіборевичем Горватом, жителем Мукачева, одружені вже 23 роки, 15 з них прожили в Киргизії, звідки я родом, де і познайомилася. Три роки тому у чоловіка померла мама і ми всією сім'єю переїхали до Мукачева, де й живемо нині. Тут постала проблема з моєю пропискою і отриманням документів, які засвідчували би мою особу як громадянки України. Мої численні звернення до органів влади нічого не дали. Тоді я звернулася в правозахисний центр "Романі Яг", а та-

кож до бірова. У правозахисному центрі юристи допомогли мені грамотно скласти заяву, інші документи, які мають бути завірені печаткою старости табору. І Шоні-бачі, як ми всі кличемо бірова, пішов мені назустріч: він розібрався у всіх складностях нашої проблеми, з'ясував обставини, сприяв у отриманні документів від всіх членів нашої родини.

До нашої розмови приєднався сам Балог:

— Коли ця родина переїхала до Мукачева, вони опинилися у вкрай скрутній ситуації, оскільки дорослі не мали ні роботи, ні документів. Ми з юристом Миколею Лігавим звернулися до дирекції ринку, розташованого неподалік від табору, з проханням виділити Мухтару Горват торговельне місце, що і було зроблено. Цим ми надали можливість цій родині живити у складних життєвих обставинах.

І такі випадки непоодинокі. Біров Балог — людина дуже дипломатична, виважена, коректна, стримана, він вмє говорити як з ромами, так і з представниками влади, налагодити добрі стосунки з міліцією. Так, у день нашого приїзду в мукачевський табір його староста повернувся з мері, де вирішували питання про забезпечення паливом багатодітних родин та пенсіонерів табору. Голова міської ради З. Лендел віддав розпорядження про виділення 200 кубометрів відходів деревини для опалювання будинків. Не одному рому староста табору допоміг оформити пенсію, соціальні виплати по дню догляду за дитиною тощо. Не без участі бірова влада доз-

волила й відкрити ромський ринок по вул. Івана Франка, який функціонує вранці як ринок, а після обіду як стадіон. На цьому ринку понад 100 сімей знайшли робочі місця, і це є з сазом легально заробити гроші на прожиття. Задоволені й ті, хто приходить сюди щось придбати, оскільки ціни тут невисокі. Цей ринок користується найбільшою популярністю серед місцевого населення. Це взаємовигідна справа. Як тут не сказати про Олександра Іжаковича, як про мудрого керівника, патріота, який намагається по-державному вирішувати питання: ліквідувати безробіття (податки від патентів на дозвіл торгувати ідуть все ж таки у місцевий бюджет!) криміногенну ситуацію; поліпшувати добробут ромських сімей, сприяти отриманню ромами торговельного досвіду...

Батько

Певно, це бажання допомагати людям передалося йому від батька, доля якого склалася не просто. Іжак Ліхтенштейн, 1923 року народження, випив повну чашу людських страждань. Молодим юнаком він був відправлений у трудовий табір, де разом з іншими євреями рив траншеї, окопи. Коли у березні 1944 року почався масовий вивіз до концтаборів Польщі, юнака сховали ромі і переховували його аж до приходу радянських військ. До речі, сім'я, яка переховувала молодого Ліхтенштейна, пізніше і породичалася з ним. Іжак одружився з сестрою свого рятівника Золтана Балого — Ілоною. Після війни дві рідні

сестри Іжака, які ледь вижили під час Голокосту, виїхали до США. Через деякий час вони запросили брата у гості до себе — в Бруклін. Він поїхав, та витримав там усього тиждень, хоча дехто на батьківщині вважав, що він виїхав назавжди. Цікавий сам факт його від'їзду додому зі Сполучених Штатів. Коли він звернувся в авіакасу Нью-Йорка, то касирка спитала: "Який авіаліт ви надаєте перевагу — американський чи російський?" Він вигукнув: "Я повертаюся до себе додому, тому, звичайно, тільки свої авіаліт!" І був дуже здивований, коли йому видали... безкоштовний квиток додому!

Іжак Лазаревич чесно відпрацював для свого міста. Багато років він очолював у Мукачеві комуногосп і слідував за чистою рідною місто. До цієї роботи він залучив багатьох ромів, допомагав їм і добрими порадами.

Все це перейняв і його син — Олександр Балог.

Маленькими таборами управляти легше, оскільки там усе на виду. У великому таборі проблеми більше і вони різноманітні. Треба бути дуже мудрою людиною, щоб вміти владнати людські конфлікти і залишитися з репутацією порядної людини. А це, як кажуть, тонка дипломатія, і вона, поверте нам, не всім до снаги... Біров мукачевського районного табору Олександрові Іжаковичу Балогу це, як виявилось, саме до снаги, він тут — на своєму місці. Так вважають таборяни і тому вони обрали саме його.

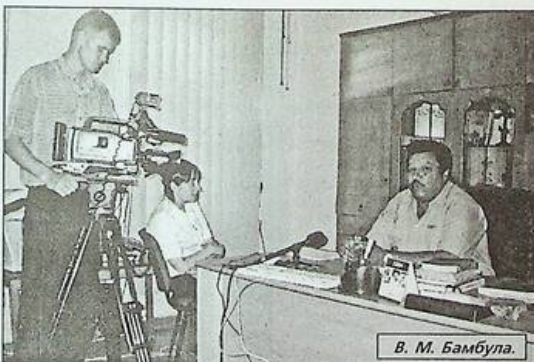
Свенія Навроцька,
Міро Горват

РОМСЬКІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Працюємо з журналістами та владою

Керас бувті ле журналистенца ай ві ла владаса

Незважаючи на те, що в Україні завершився проект Європейського центру з захисту прав ромів, місцеві координатори та виконавці цього проекту в ряді областей України, а саме в Черкаській області продовжують працювати в правозахисному напрямку. Такою є робота обласної організації "Романі рота", очолюваної В.В.Бамбулою, яка діє в місті Золотоноша. До речі, на Черкащині працює громадська рада з прав людини, яку очолює Володимир Батчаєв, заступник обласного управління УМВС у Черкаській області. До цієї ради запрошено працювати і рома В.В.Бамбулу. Члени ради віжджають перевіряти районні відділи міліції з метою отримання інформації про те, як утримуються затримані, як є санітарний стан у камерах та інше. У 2008 році за ініціативи В.В.Бамбули та підтримки губернатора області О.В.Черевка, за фінансовою підтримки Міжнародного фонду "Відродження" був проведений "круглий" стіл, в якому взяли участь рома, губернатор області В.О.Черевко, обласний прокурор Лісовий, начальник УМВС у Черкаській області М.В.Каплій, голова Пенсійного фонду в Черкаській

В. М. Бамбула.

області В.П.Багрийчук, голови обласних управлінь з туризму, спорту, а також культури, освіти та засобів масової інформації та інші.

Зустріч пройшла плідно, у взаємоповазі та цікаво. Того ж року в обласній адміністрації відбулася зустріч ромів Черкащини з редакторами і кореспондентами усіх обласних газет, які працюють у Черкасах. На зустрічі письменник, громадський діяч В.М.Бамбула поставив питання про недопустимість висвітлювання в пресі ромів як негативну і зло-

чинну націю. Якщо ром щось скоїв, навіть незначне правопорушення, то в жодному разі не треба вказувати національність злочинця, тому що правопорушники є в кожній країні і в кожній нації. Роми висловили своє бажання журналістам — бути толерантнішими і за можливість не вказувати етнічну належність ромів. Подібне питання стосовно ромів розглядалося і з представниками міської ради Золотоноші. На ньому були присутні представники Пенсійного фонду, відділу культури, со-

ціальної служби, центру зайнятості та інші. По закінченні зустрічі відділом культури було вирішено надати приміщення для занять ромському колективу художньої самодіяльності. Домовлено про працевлаштування кількох ромів та допомогу особам, які виходять на пенсію. Ставилося питання і про допомогу в отриманні особистих документів. У кінці вересня цього року в обласній адміністрації був проведений "круглий" стіл з представниками ромських організацій та різноманітних служб області. Цього ж 2009 року був знятий репортаж про важке життя ромів та упереджене ставлення до них з боку правоохоронних органів, наведено багато фактів зловживань. Цей фільм демонструвався у величезній телебаченням у вечірній час.

У день пам'яті ромського Голокосту представники громадських організацій області з'їхалися до місця масового розстрілу ромів біля міста Сміла, де у 1942 році було розстріляно близько тисячі ромів, дітей, жінок та старих людей. Обласним телеканалом був відзнятий фільм із спогадами місцевих мешканців, які залишилися живими, про розстріл ромів фашистами та по-

ліцями. Кілька разів фільм був показаний обласним телеканалом, багато людей з болем у серці переглядали його.

Щоб якимось допомогти ромам у цей важкий період, по четвергах у Золотоноші працює базар, де торгують не тільки ромі, а й кавказці, молдавани, узбеки. Цей ринок було важко відстояти, оскільки більшість місцевих депутатів на сесії міської ради проголосували за його закриття, через те, що він працює поза межами основного базару. Допомогти відстояти торговельне місце вдалося представникам ромської організації "Аме Рома" під керівництвом В. М. Бамбули. Роми з базару змушені були разом із головою товариства піти на зустріч до мера міста Золотоноша, який пообіцяв підтримати на сесії міської ради ромів. Жоден ром не зміг відкрити магазин чи навіть маленький ларьок, бо попередній мер міста не давав дозволу. Відстоюючи свої права, ромі змушені були писати скарги в Київ до Ніни Карпачової, яка захищає права людини в Україні. І хоч сама Н. Карпачова не приїхала перевіряти факти, але надіслала листа до адміністрації міста Золотоноша. Поки що питання про ромський базар не вирішене, ромі продовжують торгувати під відкритим небом. Прва, ще невідомо, чи надовго...

Володимир Бамбула,
голова товариства
"Аме Рома",
м. Золотоноша

"Півтори доби в мене вибивали зізнання"

"Екг ай допаш дівес анда манде марнас аврі на о чашіпе"

У засобах масової інформації час від часу з'являються повідомлення про зловживання деякими співробітниками правоохоронних органів своїми повноваженнями, тобто про застосування фізичних методів (побиття) щодо затриманих. Газета "Романі Яг" також писала про такі випадки як в Ужгороді, так і в інших регіонах України. Здалося б, після цих публікацій подібні історії не мали би з'являтися взагалі, та це не так. Ось свіжий факт.

До правозахисного центру "Романі Яг" звернувся молодий ром Е. Ф. з документами, які свідчать про його жорстоке побиття під час досудового провадження (всі документи, що надаються, є в редакції газети).

Пропонуємо вам, шановні читачі, розповідь юнака з Ужгорода.

Мати постраждалого.

У кінці квітня зі мною стався прикрий випадок, який перевернув усе моє життя. Я працював дворником у комунорансі Цього дня, як завжди, підмітав разом з іншими, в тому числі зі своєю сестрою, вулицю. Близько 12 години дня до нас під'їхала міліцейська машина, з якої вийшли двоє чоловіків. Один був у міліцейській формі, інший — у цивільному. Вони запитали у мене моє прізвище і коли я назвався запропонували сісти в машину і поїхати з ними у 4-те міське відділення міліції. На моє запитання, чому мене забирають, вони відповіли, оскільки я відбував термін ув'язнення (а так дійсно було) і звільнений за амністією у лютому 2009 року, то маю регулярно відматися в міліції за місцем проживання, що, зауважу, я регулярно і робив".

Від редакції.
До речі, наш співбесідник у місях позбавлення волі захворів на туберкульоз, і саме через це й був звільнений за амністією. По прибутті в Ужгород хлопець сразу встав на облік до фіззіатра, який підтвердив діагноз легеневої форми туберкульозу.

"Коли ми під'їхали до 4-го відділення, — продовжує юнак, — мене завели в якийсь кабінет і стали в брутальній формі допитуватися, коли, як і де я крав мобільні телефони. Я категорично заперечував цей факт, бо такого насправді не було, і тоді міліціонери почали мене бити. Одягнувши на мене наручники, жорстоко били руками, палками, ногами, хокейною клюшкою. Робили це аж до вечора, з чотирима перервами. У цих перервах мене возили по різних районах Ужгорода і примушували зізнатися, як я з машин крав мобільні телефони.

Ні я просидів у якомусь підсобному приміщенні, заваленому коробками з запчастинами. Наступного дня, 24 квітня, мене перевезли в Ужгородське управління МВС, що на Гагаріна, в кабінет № 50, на четвертому поверсі. Там мене знову жорстоко побили, вже інші міліціонери Пригадую, що один з них, якого я й пізніше зустрів, весь час був одягнений лише у світлий одяг, як потім дізнався, в тон своєї машини попелястого кольору.

Побою супроводжувалися погрозами, що мене вивезуть на кар'єрі там зі мною зроблять, що захочуть, і про це ніхто не даєається".
Від редакції.
Весь цей час мама юнака, який зателефонувала донька, сестра хлопця, на очах якої його забрали, відразу все кинувши, побігла в 4-те відділення міліції. Але там їй сказали, що такого затриманого тут нема. Проте пізніше повідомили, що він переведений на Гагаріна. І мати зранку вже була там, біля вхідних дверей.

"Наступного дня, я, не витримавши побоїв, підписав усі папери, які мені дали підписати, і справа була передана слідчому. Після цього мене відпустили. Я ледве-ледве зміг вийти з приміщення міліції, де мене зустріла мама. Вона буквально на собі притягнула мене додому. Ввечері мені стало настільки зле, що довелося викликати "швидку допомогу", лікар якої госпіталізував мене у травматичне відділення Ужгородської центральної міської клінічної лікарні".

Від редакції.
Цитуємо виписку з довідки, підписаної завідуючим травматологічним відділенням: "Діагноз: обширні забійні гематоми поперекової ділянки і задньої поверхні стегон".

У лікарні юнак пробув два дні: з 25 по 27 квітня. Чи не тому, що з лікарем про щоось говорили міліціонери, які приходили в лікарню. До речі, чи ті міліціонери, котрі били? Повернувшись додому, молодий ром звернувся до прокуратури, повідомивши про перевищення повноважень з боку працівників міліції. І на великий подив, згодом отримав відповідь не з прокуратури, а від тих, на кого він скаржився! Лист від 23.06.2009 був підписаний "начальником Ужгородського МУ ГУМВС України В.В.Шимоняком", і в ньому було повідомлено, що "прийнято рішення про відмову у порушенні кримінальної справи на підставі ст. 6 п. 2 КПК (за відсутності складу злочину) щодо працівників міліції".

До речі, 17 червня 2009 року юнака вчергове викликали в міліцію, де примусили написати розписку, "в якій вказуєте, що з приводу отримання вами тілесних ушкоджень претензій ні до кого не маєте та в подальшому працівників міліції просите за таким фактом вас не турбувати" (цитата з того ж листа).

Тим часом на хлопця повністю фабрикується справа, яка була закінчена 15.06.2009 і відправлена в суд (а через день хлопець підписав розписку про те, що не має претензій!).

Відбулося вже третє засідання суду, на всі судові засідання хлопець регулярно і вчасно, як порядна людина, з'являвся. До слова, суддя, яка детально вивчила цю справу, розібралася в ній і винесла рішення про припинення справи, шитої билими нитками.

Олена Бойко, Олександр Мовчан, юрист правозахисного центру "Романі Яг"

Соціально-політичні "кудрявчики"

Газово-грипозний

Вся увага нині — грипу... Звідки й взявся грип у нас?

Може, звідти, що і досі Не ввімкнули людям газ?!

Альтернативний

Що краще - темно й холодно Чи світло й голодно?!

Доленосний

Наш період — доленосний; Доли по світах пустив, і все носить, носить, носить, — Ніби косить що є сил...

Кулуарний

РАДА

Скажіть: де в Раді кулуари? Там депутати, ті ж примари,

КУЛУАРИ

Все радяться в робочий час. А крісла, певно, для прикра!

У сучасній школі – здорові діти

Анде нейві в рамакі школа – састе чавора

У рамках програми "Роми України", за підтримки Міжнародного фонду "Відродження" Ужгородська районна організація "Союз українців" реалізує проєкт, який би створив умови для здорового способу життя молоді та школярів ромського поселення у с.Концове. Даний проєкт передбачає відкриття "Кімнати здоров'я" для ромських дітей та молоді в селах Концове та Холмок. До роботи за проєктом було залучено і Закарпатське обласне молодіжне товариство "Романі Бахт". Метою проєкту є закріплення основ санітарно-гігієнічних навичок серед шкільної молоді та батьків ромських громад двох сіл.

У процесі роботи "Кімнати здоров'я", діти-роми отримують консультації та професійну допомогу медичного працівника, поради педагога-психолога щодо ведення здорового способу життя та дотримання санітарно-гігієнічних вимог і етики співжиття у сім'ї, в колективі, населеному пункті.

У ході реалізації проєкту були проведені заняття з ромською молоддю, свято здоров'я та інше. Так, 27 липня ц.р. відбулося комплексне заняття "Твоє здоров'я – в твоїх руках" для ромської молоді табору с. Холмок, на якому були присутні 27 учасників. За неабиякої підтримки активістів Холківської ромської громади та віруючих римо-католицької церкви 23 серпня ц.р. відбулося свято здоров'я у Концівській школі. У святі взяли участь 87 учнів-ромів Концівського, Хол-

ківського та Галоцького ромських поселень.

Ще один важливий захід – "круглий" стіл "Співпраця громадських організацій з державними установами з забезпечення здорових умов проживання і навчання молоді" під гаслом "У сучасній школі – здорові діти", намічений на грудень 2009 року, по завершенні роботи за проєктом.

Наша мета також акцентувати увагу на проблемах ромів органів місцевого самоврядування, зосередити увагу батьків ромської молоді дошкільного і шкільного віку на необхідності ведення здорового способу життя, дотримання санітарно-гігієнічних вимог та особистої гігієни з метою збереження власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Конституційне право на збереження здоров'я має стати обов'язком кожного громадянина берігти своє здоров'я і запобігати поширенню хвороб серед інших людей, що закріплено Законом України "Про захист населення від інфекційних хвороб", який визначає "... правові, організаційні та фінансові засади діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб людини, локалізацію та ліквідацію їх спалахів та епідемій, встановлює права, обов'язки та відповідальність юридичних, фізичних осіб у сфері захисту населення від інфекційних хвороб".

"Кімната здоров'я" Концівської школи.

Отже, туберкульоз чи інше захворювання однієї особи не є проблемою тільки цієї одної людини чи сім'ї або представників певної національності. Це є спільною соціальною бідною суспільства. Влада, медицина, громадськість не мають залишитися осторонь щодо фактів ухилення лікування інфікованих хворих батьків чи молоді, навіть якщо вони самі не усвідомлюють необхідності лікування. Бо за кожний факт ухилення лікування інфікованими хворими ми платимо відчуттям невпевненості, страху, а, зрештою, й власним здоров'ям.

Тому першочерговим завданням проєкту вбачаємо роз'яснювальну роботу серед ромської молоді та батьків, які є найбільш соціально вразливими щодо дотримання санітарно-гігієнічних вимог у побуті, ведення здорового способу життя, збалансовано-

го харчування і етики та культури поведінки в родині, колективі, на вулиці.

Важливий психологічний момент у роботі з молоддю – подолання бар'єра байдужості до власного здоров'я, гігієни, дотримання загальноприйнятих правил поведінки у класі, школі та уминня проявити повагу до оточуючих і керувати власним емоційним станом; знати правила для учнів, правила поведінки в колективі, у суспільстві й дотримуватися цих правил.

З цією метою працівники проєкту підготували агітаційну програму виступу перед молоддю та батьками, звернення, листівки, наочні матеріали, які вчать не тільки як користуватися зубною щіткою, милом, а й роз'яснюють шкідливість куріння, алкоголю, негативних емоцій тощо. У ході роботи над проєктом організовано зустріч-консультації

з медиками, проведено семінар педагогічних працівників по роботі з ромською молоддю та визначено методи пропаганди здорового способу життя і поширення руху "Від Кімнати здоров'я молоді" – до школи здоров'я сучасного суспільства".

Спільно з медичними працівниками розроблено пам'ятку та методичні матеріали для профілактики зараження та інфікування молоді в умовах сучасного навчального закладу.

Особливу вдячність висловлюємо лікарям-педіатрам обласного тубдиспансеру, районній санепідемстанції, Концівській, Холківській та Розівській амбулаторіям сімейної медицини, ромським громадам сіл Концове та Холмок, педагогічному, батьківському активу Концівської, Холківської шкіл, дільничному інспектору міліції, районній газеті "Вісті Ужгородщини", всім небайдужим людям і організаціям, які співпрацюють у сфері збереження здоров'я молоді.

Ми вдячні за співпрацю Всеукраїнській газеті "Романі Яг", ромському обласному товариству "Романі Бахт", Угорському культурно-педагогічному товариству, церковним громадам. Раді будемо співпрацювати з усіма зацікавленими громадськими організаціями, які небайдужі до здоров'я, як найголовнішого багатства людини і держави.

Олена Федорова, керівник проєкту, голова Ужгородської районної організації "Союз українців", директор Концівської ЗОШ І-ІІІ ст.

Чистота – запорука здоров'я

Авеса увжо – авеса састо

Елеонора Кулчар (зліва), Олодар Пап, с. Холмок.

Дотримання духовно-етичних норм співжиття у суспільстві та збереження найціннішого багатства – здоров'я дитини, екології кожної людини, оволодіння молоддю основами християнської етики, національної культури (як ромською, так і українською), формування громадянської позиції всебічно розвиненої особистості, – ось завдання, які переслідують нас.

За програми "Роми України", конкурсу "Покращення доступу ромського населення до медичних послуг", Закарпатський обласний благодійний фонд "Благо", голова Е. І. Кулчар, разом з Товариством "Терне по нейво-

дром", очолюваним Олодаром Папом, був здійснений великий проєкт "Підвищення рівня знань щодо особистої гігієни та санітарії серед ромського населення таборів Ужгородського району".

Метою проєкту було: донести до ромського населення розуміння необхідності дотримання гігієни і санітарії; вказати на причини високого рівня захворюваності через недотримання гігієни і санітарії; підкріпити навчання про гігієну роздаванням гігієнічних, санітарних та медичних засобів.

Реалізація проєкту здійснювалася у три етапи. Перший пройшов в ужгородському мікрорайоні "Шахта" у липні цього року. Були присутні 59 ромів, які уваж-

но прослухали лекцію лікаря, ставили запитання стосовно гігієни, як-от про ризик передачі і зараження гельмінтами. Ставили запитання і стосовно контрацепції жінок та інше. Захід пройшов успішно, тому що люди були зацікавлені і залишилися задоволеними. Усім присутнім на семінарі були роздані засоби особистої гігієни: пральні порошки, зубні пастки, хлорні розчини, рідке мило тощо.

Другий етап проєкту здійснювався в ужгородському мікрорайоні "Радванка" у вересні цього ж року. Прийшли понад 70 осіб, які теж прослухали поради лікаря. І цей захід теж мав успіх. На цьому зібранні також роздавалися засоби особистої гігієни, що було сприйнято мешканцями табору з великим задоволенням.

На третьому етапі, який проходив у селі Холмок Ужгородського району, були присутні близько 40 осіб (по одному представнику від родини ромського табору). Таке зібрання викликало велику увагу до виступу лікаря (що не часто приїждять до табору), були подотримані численні запитання з приводу захворювання на туберкульоз. Мешканці табору також отримали гігієнічні й санітарно-медичні засоби.

Елеонора Кулчар, голова Закарпатського благодійного Фонду "Благо", керівник проєкту

РОМСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Боремося з туберкульозом

Біркзис аме ле туберкульоза

Одещина – регіон багатонаціональний. В області зареєстровані представники 133 національностей. Майже всі вони мають свої громадські організації. Роботу з ними в області проводить начальник управління у справах національностей і релігій, яке очолює Ярослава Олександрівна Різнікова. Вона готова прийти на допомогу будь-якому керівнику громадської організації.

Наша ромська громадська організація Комінтернівського району, яку я очолюю, також не раз зверталася в це управління Ярослава Олександрівна завжди нам допомагала у всіх наших питаннях і проблемах. Оскільки ромське населення хворіє на туберкульоз, в області працював проєкт "Контроль за туберкульозом в Україні". Цей проєкт фінансувався у рамках програми "Партнерство для контролю туберкульозу в Україні" за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). У ході реалізації проєкту працювала також "Місія моніторингу та сприяння" (протитуберкульозна діяльність та впровадження національної програми боротьби з туберкульозом на національному рівні). До роботи місії була залучена

й районна організація, яка організувала зустріч мешканців ромського поселення в Одесі з головою Комінтернівської РДА. На цій зустрічі були присутні голова райдержадміністрації Комінтернівського району Одеської області Л. Я. Проконечко, члени комісії – голова правління Міжнародної журналістської асоціації "Здоров'я без кордонів" І.М.Горбасенко, голова правління Фонду "Громадський рух України проти туберкульозу" В. В. Руденко. У ході реалізації проєкту були виявлені хворі на туберкульоз, а також визначена стратегія боротьби з поширенням цієї хвороби.

М. М. Долоков, голова ромської громадської організації Комінтернівського району, м. Одеса

КНИГА В ГАЗЕТІ. ТИБЕРІЙ ГОРВАТ

Ромське музичне мистецтво Закарпаття

Романе лавутара

Музикант, якого пам'ятають
Лавутаріс, савес серен (паметинен)

Янош (Йовни) Адам — контрабасист, альтист, народився у 1920 році в м. Ужгороді у сім'ї музиканта. Батько з раннього дитинства вчить його грі на скрипці. У свої дванадцять хлопчеське уже вправно грає на альт-скрипці і стає альтистом в оркестрі батька. Разом з дорослими музикантами грає на весіллях. У 16 років переходить до оркестру двоюрідного брата Євгена Адама. Після війни фольклорні оркестри втрачають свою

Від редакції. Ми починаємо друкувати художньо-документальний твір "Музичне мистецтво Закарпаття" про видатних виконавців-віртуозів нашого краю. Рукопис підготував неперевершений скрипаль і піаніст, енциклопедист ромської, угорської, єврейської, словацької фольклорної музики — Тиберій (Бейла) Горват, або, як він більш відомий серед музичної еліти Закарпаття, — Кандра. Протягом 20 років він збирав відомості про видатних музикантів. Спочатку про тих, у кого вчилися ще діди і батьки, про своїх вчителів, потім про своїх колег, з ким довелося чимало працювати на одній сцені. Матеріали, які надані Т.Горватом і надруковані у нашій газеті, стануть основою книги "Ромське музичне мистецтво Закарпаття".

популярність і на зміну приходить естрадна музика. Тому Янош навчився грати на контрабасі. Багато музикантів у цей період перекаваліфуються і переходять на такі інструменти, як акордеон, саксофон, барабан, фортепіано, бо на святах, у ресторанах, особливо на весіллях, щоб не відставати від моди, замовляють здебільшого естрадну музику.

Янош був високим та струнким чоловіком, дуже гарним, з колоритною зовнішністю. Він дуже подобався жінкам, які в нього відразу закохувалися. Не останню роль тут грало і те, що Йовни був до всього талановитим музикантом. Одружився Янош з жінкою, яка мала дитину. Вона народила йому ще сімох — п'ять хлопців і двох дівчат. Працював на різних роботах, бо прожиття музиканта не давало можливості погодувати сім'ю. Дружина його померла від туберкульозу, і він сам виховує дітей. Через деякий час виїжджає зі скрипалем Євгеном Адамом та його оркестром працювати в різні ресторани України, а дітей зали-

шає на старшу дочку. Працює в таких містах, як Красний Луч, Донецьк, Антрацит, Горлівка. Висилає доньці гроші на життя.

Пізніше цей оркестр було запрошено грати в ромський ансамбль під керівництвом Віктора Усанеску. Там Янош познайомився з рідною сестрою керівника — Нені, яка пізніше стає його дружиною. Жити стало легше. Діти вирости і створили власні сім'ї.

Янош з Нені живуть у Ташкенті, Ростові, Волгограді, а пізніше переїжджають до Ужгорода, де він знову продовжує грати в ансамблі двоюрідного брата в ресторані "Скала". Однак пізніше сім'я їде до Москви до дітей дружини від першого шлюбу, які живуть там в достатку.

Через два роки вони повертаються до Ужгорода, і Янош починає працювати в ресторані "Закарпаття", в оркестрі Шандора Рошташа, де грає з величезним бажанням. Він із сім'єю мешкає в центрі міста, в нього вдома часто збираються музиканти, а також просто молоді. Грають у шахи, шахи, кар-

ти, розмовляють про музику. Янош дуже любив спілкуватися з молоддю, незважаючи на те, що сам був уже літньою людиною. Вдягався елегантно, вишукано, а тому завжди мав гарний вигляд.

У 1991 році він захворів і був направлений до лікарні, де його часто відвідували друзі-музиканти. І там він не втрачав почуття гумору, жартівливо запитував друзів, де його 50 грамів.

Янош Адам помер вісімнадцять років тому — 21 лютого 1991 року. Лікарі були безсилі його врятувати. Нені дуже боляса самотності, а тому після його смерті повернулася до Москви, де в неї залишилися родичі.

Янош Адам був неординарною, унікальною людиною. Талановитий музикант, який все життя працював, красень, на якого задивлялися жінки, і не тільки в молодості, компанійський, дуже дружелюбна людина, яка гуртувала навколо себе друзів...

Ще й досі люди згадують його добрим словом, про нього ходять легенди.

СЕМІНАРИ

І слухали, і навчалися

Шуненас ай сікльонас

10 жовтня ц. р. в Ужгороді, в культурному центрі Закарпатського обласного товариства "Романі Чгіб" був проведений семінар-тренінг для ромських неурядових організацій.

Проводили його представники Міжнародного фонду "Відродження" — Анастасія Гринько, PR-менеджер МФВ, та Наталія Кияк, менеджер програми "Роми України", яку вже кілька років здійснює також Міжнародний фонд.

Темою семінару було інформування громадськості стосовно реалізації проектів, наданих МФВ ромським організаціям, і про їх результати.

Йосип Адам, голова товариства "Рома", та Наталія Кияк, менеджер програми "Роми України".

Анастасія Гринько, PR-менеджер МФВ.

Оскільки Закарпаття має найбільшу кількість зареєстрованих громадських організацій, які успішно працюють, то в області реалізується й найбільша кількість проектів (див. газету "Романі Яг", № 1 від 23 жовтня ц.р.).

На цьому семінарі вперше керівників проектів навчали, як написати інформаційні матеріали про початок роботи за проектом, про організацію "круглих столів", про проведення пар-кампаній та інше.

Тренінг, який вела молодий PR-менеджер МФВ Анастасія Гринько, був методично правильно підготовлений, з використанням найсучасніших форм і засобів: розподіл на групи, робота в них, підготовка виступів ведучих цих груп тощо. Та головним напрямком роботи семінару було заохотити

всіх керівників проектів надавати інформацію у різні ЗМІ (Інтернет, газети, радіо, телебачення), з публічним посиланням на підтримку Міжнародного фонду "Відродження". Що це дає?

По-перше, зберігається принцип відкритості. Оскільки МФВ є благодійною інституцією, що дотримується принципу відкритості та впроваджує публічну звітність, то і публічне посилання грантоотримувачів на фінансування з боку МФВ є підтвердженням факту надання благодійної допомоги для виконання суспільно-важливих проектів.

По-друге, неприбуткові інституції (організації громадянського суспільства), публікуючи відомості про своїх донорів та фінансових партнерів, не лише демонструють прозорість під час здійснення соціально важливих проектів, а й отримують більше

шансів залучити додаткове фінансування з інших джерел.

По-третє, публікації зі згадкою про внесок МФВ є предметом моніторингу ефективної діяльності Міжнародного фонду "Відродження", і є матеріалом для звітності організації-отримувача, що передбачено законодавством України та угодою про надання гранту (благодійної допомоги).

По-четверте, МФВ з радістю сприймає публікації своїх грантоотримувачів, яких вважає важливими партнерами у виконанні добрих справ та розвитку громадянського суспільства.

По-п'яте, завдяки публікаціям, які здійснюють грантоотримувачі з посиланням на МФВ, Фонд "Відродження" демонструє прозорість та відкритість, показує приклад іншим неурядовим організаціям, благодійним фондам, владі та бізнесу, а також

дає ідеї про те, які напрямки важливо підтримувати.

Активну участь у семінарі-тренінгу взяла Наталія Кияк, менеджер програми "Роми України", яка розповіла про нову стратегію цієї програми, нові напрямки роботи. Пані Наталія наголосила на особливості ролі Всеукраїнського двотижневика "Романі Яг", закликала присутніх до активної співпраці з даним виданням, яке безкоштовно друкуватиме матеріали про діяльність кожного товариства у реалізації не тільки проектної, а й статутної роботи.

Ми почули і таку приємну новину, що газета за фінансової підтримки Фонду "Відродження" продовжить своє життя і наступного року. До речі, на семінарі були висловлені і деякі критичні зауваження з приводу тих чи інших публікацій, за які ми щиро вдячні

Євгенія Навроцька

Міф про кочове плем'я

Міф пало вандрулиме романіпе

Під час обговорення циганського питання журналісти постійно вживають фразу "цей кочовий народ". Якщо робітник переїжджає з міста у місто або ж провінційний начальник отримує підвищення в столицю, це розглядається як банальна зміна місця проживання. Але якщо в якесь місто приїжджають цигани, термінологія відразу змінюється. Прийнято писати, що вони "прикочували". Між тим, після указу 1956 року, який заборонив кочівлю, минуло вже піввік. І в кожного цигана Росії чи України є дах над головою.

Але, може бути, масова осліпність з'явилася тільки зараз? Штат про народ ромів такий далекий від дійсності. Факти говорять про те, що і сто років тому більшість циганів світу мали свій будинок. Більш того, якщо ми спрямуємо допитливий погляд усередину столиці, то й там побачимо ту ж картину.

Основна маса циганів завжди проживала не в Західній Європі, а в Східній. Та й Азію не треба скидати з рахунків. А на Сході (де не було гонін) цигани з незапам'ятних часів обзаводилися земельними ділянками і будинками.

Добре відоме, приміром, селище Модон на західному узбережжі Пелопонесса. Вже в XIV столітті там жили циганські кочовці, і замість наметів у них були халупи із солом'яними стріхами.

І це поселення було зовсім не винятком. Дуже часто перші письмові згадування про циганів у тій чи іншій місцевості — це зовсім не судові папери про табірних конокрадів, а документи про придбання міського будинку. Причому — що цікаво — будівлі розташовувалися в найдорожчому секторі (біля ринкової площі). І з паперів можна зрозуміти, що нові власники чесно оплатили податку, а також стали справними платниками податків. Такі, при-

міром, дані зі львівських актів за 1404—15 роки.

Як і в будь-якій сфері знань, у циганознавстві є два типи авторів. Одним усе відомо заздалегідь, вони ширяють орлами, роблячи "глибокі" узагальнення, а до подробиць не вдаються. А інші в'їдливо риються в архівах, піднімаючи новий матеріал. Завдяки їхній роботі вдається в підсумку зруйнувати навіть найстійкіші помилкові гіпотези. Таким є польський дослідник Лех Мруз. На сторінках його публікацій оживають "нетипові" циганські персонажі XV і XVI століть. Вони купують землі, входять у шляхетський стан. Деяким заможним городянам настільки довірили, що переселили з ними королівське листування! Такий був польський циган Анджеї, згаданий у цьому контексті в 1419 році. Фактів про циганських селян і осілих ремісників особливо багато на Балканах. Звичайно, у будь-якого народу переважає бідний люд, і цигани не були в цьому контексті винятком. Та все одно цікаво, що навіть наприкінці середньовіччя існували багаті купці. Зберігся, приміром, запис про те, що в 1611 році циган Стефан продав свій будинок у Софії разом із крамницею і плодовим садом за 2400 срібних ачектів. Сума за тих часів дуже солідна.

Отже, враховуючи ситуацію на сході, міф про "кочове плем'я" починає дуже хитатися. У книзі відомих болгарських циганознавців Е.Марушицакої та В.Попова "Цигани в Османській імперії" питанню осліпності циган приділена велика увага. Авторі перелічують зі стародавніх джерел назви сіл, у яких було багато циганських господарств, а також описують прошарок циганів, зайнятих землеробством. Західні мандрівники з подивом відзначали, що кочових циганів на сході набагато менше, ніж у їхніх рідних краях. Нагадаю про податковий реєстр початку XVI століття. Ми вже знайомі з минулої

Циганське селище в австрійському Бургенланді. 1930-ті роки.

статі з циганськими сторожами, слугами, м'ясниками, сироварями, городниками, пастухами тощо. Зрозуміло, що всі ці заняття вимагають осліпості.

Вже при становленні циганознавства як науки, кочовий спосіб життя стали помилково вважати основним для циганів. Задумано чи мимоволі значення кочівлі перебільшувалося. Між тим, факти суперечили абстрактним конструкціям. Я заздалегідь прошу в читачів вибачення за велику кількість цифр, які вимушені тут навести. Але як інакше довести, що розмірковує не голосливо?

Як відомо, у Болгарії постанова про примусову осліпність була прийнята в 1958 році. На той час у країні було 14 тисяч кочових циганів. А відповідно до перепису населення, проведеного двома роками раніше, свою циганську національність задекларували 197.865 чоловік. Тобто — з якими поправками не рахуй — кочівників було не більше 6% від загальної чисельності болгарських циганів! Іншими словами, до середини XX століття щонайменше 94% циганської громади добровільно і без жодного державного тиску обрало життя під дахом власного будинку.

У Галичині було в 1891 році 2346 циганів. Лише 466 з них кочували.

В Угорщині вже до кінця XIX століття осліпність перемогла остаточно і безповоротно. Відповідно до перепису 1893 року, в країні нараховували: 243 432 — осілих циганів, 22570 — напівосілих, 8938 кочових.

У масовій свідомості саме Румунія з'являється як "класична" країна кочування. Традиції життя в кибитках і наметах тут дійсно не переривалися ніколи. Й досі туристи дуже люблять фотографувати мальовничі табірні сцени. Та в дзеркалі статистики — усе виглядає трохи інакше. У 1977 році число кочових і напівкочових циганів у Румунії налічувалося в 65 000 чоловік. Однак загальна чисельність циганської національної меншості складала щонайменше 540 000 чоловік.

Після цієї екскурсії по Східній Європі звернемося до Заходу. Прийнято вважати, що уряди, які намагалися "осадити" циганів на землю, незмінно терпіли крах. Історія не підтверджує цю тезу. Серйозні заходи для осідання циганів

були вжиті урядом Іспанії наприкінці XVIII століття. Ця спроба увінчалася успіхом. За кілька десятиліть іспанські власті звели кочівлю до мінімуму. Майже одночасно проводилася програма по боротьбі з "бродяжництвом" в Австрії. Ці зусилля теж не були витрачені марно. Щоб оцінити результати, досить глянути на так званих "циганів Бургенланда". Кочівників там можна було буквально перерахувати на пальцях.

Залишається проаналізувати, що ж діялося в Російській імперії, а дали в СРСР.

З одного боку, кілька сторіч кочові табори мандрували неосвяженими просторами, уникаючи хіба що тундри. А з іншого, дуже непомітно, без зайвого розголосу батьки сімейств купували житло і починали "жити як усі". Ніхто не знає, в якому десятилітті стався якісний перелом. Але осередки осліпості дедалі розросталися. Настав момент, коли ігнорувати їх стало важко навіть письменникам романтичного плану. А вже ж документальні нариси просто заповнені інформацією про перехід "до нового життя". Коли радянський уряд забороняв у 1956 році "бродяжництво циганів", то на початку

заздалегідь ми не будемо квапитися. Якщо розпитувати про минуле, то дуже багато циганів чесно знають: "Наша родина не кочувала". Уже зараз я не сумніваюся, що осілими була більшість циганів Криму. В Україні мало хто із сервів не мав своєї хати. Багато циганських селищ було в Молдаві. А вже на Смоленщині цигани були селянами ще до революції — і саме на основі цих господарств створювалися напередодні війни циганські колгоспи.

Кочові цигани всього-на-всього помпніші за інших. Вони владали в око, а їхні сліпські і міських побратимів якщо і помічали, і то вважали "нетиповими". З глибокої давнини життя без романтичних мандрювань цілком влаштовувало більшість циганських народів. А вже у наші часи навіть говорити нема про що. У пошуках кочівників треба колесити по всій Європі. На шляху вам зустрічатимуться циганські квартали, селища й окремі будинки. І всоуди на запитання: "Де знайти мандрівний табір?" вам будуть тільки зніякливо розводити руками. Як мовитьсь — і ради б допомогти.

Атмосферу щирого романтичного кочовища вам удасться відчути тільки на конгресах циганських активістів. Ось тут, у присутності преси, ведеться багато розмов про вільну душу, гарячу любов до коней, а також про репресивну політику європейських держав, які заважають циганам жити так, як вони звикли з давнини.

Циганський будинок у Румунії. Початок XX століття.

Циганська хатина. І половина XX століття.

Поради віз Раги

Драбівна клань Рага
з 16 по 30 листопада

Овен — життя останнім часом змінилося, можливо, варто змінитися і вам? Стари особисті стосунки триватимуть, це підняє настрій. Від вашої бурхливої діяльності з'являться деякі гроші, але радити ще рано. Органи травлення вимагають особливої уваги, та діти наразі зовсім не доречі.

Телець — відпочинок, на який ви заслуговуєте, навряд чи можливі, тому що важливі справи не дадуть вам зупинитися. Зробіть собі хоча б приємний подарунок. Нові партнери не є дуже серйозні, пам'ятайте про це. Стабільність у коханні збереже ваші нерви. А от серце, будь ласка, побережіть.

Близнята — кохання знову надгодує вас та надихає на творчість. Хіба циганське серце може не співати? Та відповідальність за тих, хто поруч, повертас до суворих реалій життя. Гроші самі вас знайдуть, тільки не мняйте місце проживання. Органи дихання краще перевірити — зробіть флюорографію.

Рак — впевненість у власних силах допоможе звернути гори та трощки поволіти гаманець. Головне — не сумніватися і тому, що робите. Два види діяльності краще, ніж один! Родичі вам допоможуть. Створюючи приємне життя близьким людям, забудете про свої проблеми.

Лев — неординарність та відсутність правдивої інформації можуть спричинити конфлікт. Утім ваше почуття гумору допоможе все владнати. Фізична робота принесе радість та прибуток, а от торговельні справи трохи зачекають. Уникайте ревнощів. Слідкуйте за тиском!

Діва — виправити помилки минулого тижня дуже легко, та краще їх не повторювати. Не поспішайте робити висновки щодо друзів і коханої людини. Час покаже, на чимую боці правда. Нові справи починати рано, а от старі можна зробити прибутковими. Нервові клітини не відновлюються, тому більше оптимізму!

Терези — як же восени утриматися від лінюшів? Тільки знайти приємні справи, тоді ентузіазму буде скільки завгодно. Не перевантажуйте себе, бо ваш зпосованний настрій може зашкодити всій родині. Несподіваний прибуток або подарунок буде вам на радість! Тепло вдягайтеся, бережіть ніжки.

Скорпіон — нове життя, нові партнери. Це шанс змінити все на краще. Тільки приготуйтеся до довготривалих перегонів, швидко вашу ситуацію не виправити. Любов та підтримка родини у вас є, а гроші згодом заробите. Бажано звернутися до мануального терапевта або масажиста, через біль у спині.

Стрілець — вас можуть звинуватити у всіх негараздах, навіть якщо ви не знаєте, про що йде мова. Головне, що почата вами справа не зупиняється. Шлях важкий, та світло світить у кінець тунелю. Заради успіху та справедливості можна трохи потерпіти неприємності. Ваша рука зверху, а ваше слово вирішальне. Восени у Стрільця вразлива печінка.

Козеріг — метушня ні до чого, на вас чекають серйозні справи, вирішення майнових та господарських питань. В особистому житті у вас не найкращий період, наразі подумайте краще про буденне. Старші родичі можуть захворіти, ваша допомога буде вчасна. Ранкова гімнастика — просто, але дуже корисно!

Водолій — ейфорія від недавніх змін у житті майже закінчилася. Тепер час подумати про чіткий розпорядок та поділити обов'язки між партнерами. Можна отримати кошти за давно виконану роботу. Молодші члени родини не дозволять вам розслабитися. Судини та серце мають бути здоровими, підтримуйте їх народними засобами чи ліками.

Риби — інтуїція підказує вам вірний вихід. Економія корисна, але не робіть її тотальною. Знайдіть собі додатковий заробіток. Непідкріплені грошми до довіри буде пустим. Передчуття приємної пригоди не справдяться. Порадьтеся з мудрою людиною або сходите до церкви. Ноги мають інколи відпочивати і у вас.

Діти, що народяться з 16 по 30 листопада, матимуть добру вдачу та організаторські здібності і відповідальність. Вони можуть стати лікарями, вчителями, депутатами, або просто хорошими людьми.

РОМАНИ ЯГ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво серія КВ №5877 від 20.02.2002 р.

Газета виходить за підтримки міжнародного фонду «Відродження»

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Свєнтія Навроцька**

Редакція не завжди підлягає позиції авторів. За точність наведених фактів відповідальні автори. Редакція «беріє» за собою право виправляти помилки і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на «Романі Яг».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 88000, м. Ужгород, вул. Дунавського, 18,
телефакс (0312) 63-82-56, 66-81-56.
E-mail: romaniyag@mail.ru
http://www.romaniyag.org, romaniyag.wordpress.com

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська, 13.
Умовн. друк. арк. 2. Тираж 450. Зам. № 265

НА ДОПОМОГУ РОМСЬКИМ НЕДІЛЬНИМ ШКОЛАМ

Олексій Петрович Баранніков — відомий індолог, корифей українського циганознавства — народився у м. Золотоноша на Черкащині 1890 року в багатодітній сім'ї тєспяра. Родина мала дев'ятеро дітей.

У 1898 — 1900 рр. — отримав початкову освіту. Опісля навчався в Золотонському міському училищі, яке закінчив у 1907 р. Того ж року склав екстерном іспити при Золотонській прогимназії, а 1910 р. при Черкаській класичній гімназії.

З 1910 по 1914 рр. О.П. Баранніков навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету, де успішно пройшов курс трьох відділень: східного, слов'яно-російського і германського. За дипломну роботу «Мені не відмінювання у слов'янських, балтійських і германських мовах» отримав Золоту медаль і залишився в університеті на посаді аспіранта.

У 1917 р. О.П. Баранніков отримав звання магістра і читав лекції. У 1919 р. — професор порівняльного мовознавства в Самарському університеті. З 1921 по 1928 р. — хранитель російського музею в Ленінграді. У 1929 — 1940 рр. плідно працював у Московському та Ленінградському університетах, в етнографічній комісії Всеукраїнської академії наук та Московському інституті сходознавства.

За основоположні наукові праці з індології та циганознавства вченого у 1938 р. було обрано дійсним членом Академії наук СРСР, а у 1945 р. — нагороджено орденом Леніна.

О. П. Баранніков був почесним членом Циганського наукового товариства при Ліверпульському університеті. За його підтримки у 1927 р. було організовано видання першого в світі циганського журналу «Романі зоря» («Циганська зрка»). Редактором журналу був друг Олексія Бараннікова, також уродженець Золотоноші, відомий письменник Олександр Герман.

У 1990 році до 100-річчя від дня народження, за великий внесок у розвиток індології та циганознавства академіка О.П. Бараннікова було зачислено до списку святих Індії.

Зібраний О.П. Баранніковим циганський поетичний фольклор був надрукований у 1936 році у його книзі «Українські цигани».

Пропонуємо читачам баладу «Вайда і Ружа» з цього збірника.

ВАЙДА І РУЖА

Почув, побачив
Вайда Ружу.
«Благослови мене, стара
мати,
Іди брати Ружу!»
Благослови, мати, Вайдо.
І крикнув Вайда,
Крикнув на робітників
«Подайте мені сивого
коня
І уздечку срібную,
І поводя шовкового,
Сідло черкеське срібне».
Чи слово, чи два Вайда
сказав,
Вже Дунай перейшов
Бачить Вайда, дівчата
На рмці сорочки перуть.
Здорові, циганочки, га-
далочки,
Погадайте про мою
долю,
Що буде із мною!»
«Дівчатка, мої сестриці,
Що це за великий пан?
Підть, покличте Ружу,
Тільки Ружа од пана
зуміє,
Ружа візьме великі
гроші!»
Прийшла Ружа до Вайди:
«Добридень, пане, пане
мій,
Чого це вам треба,
Поворожити чи з циганами
помятати?»
«Для мене треба ворожити,
І всю правду розкажіть»,
І слово, чи двос вона
сказала,
Срібло й золото м'янами
забрала,
Срібне сідло вона взяла,
Сивого коня вона взяла
І останню сорочку шов-
кову взяла.
«Дружечко, що ти робиш,
Останнього хреста
І хреста від мене береш!»
«Ой Вайдо, мій братику,
Що ти зі мною зробив,

Без огня спалив,
Без води утопив».
«Ой Дружечко, моя сест-
рице,
Не бійся, усе наше буде
Ой Ружечко, іди до своїх
братів
І кажи ти їм так,
Що приїхав великий пан,
Він хоче помятати»
«Веди, Ружо, додому
Того пана великого до
мене»
«Добридень вам, цигани,
Польові дворяни,
Давайте м'янтася,
Хоч охота з вами побачитися»
Вайда всіх дванадцять
Табув він пересказав
І Ружу вкрав.
Догнали брати Вайду
І на шматки порізали.
Ружа іззду йде
І Вайдині шматки
У шовкового фартуха
Вона збирає.

Зашундя, задихня
Вайда е Ружа.
«Богослови, ман дай хурі
Те джав, те лав е Ружа»
Богослови дай е Вайдас.
Задія годлі Вайда,
Задія пе бутяреде:
«Поден, манге сивонес
грес,
О саварі рупуво,
Йо долого пхаруно,
Зено черкаскот рупуво!»
Чи лав, чи дуй Вайда
пхендя.
Йо Дунаю перепін.
Дикхел о Вайда, є чхяя
Пе река о гада морен.
«Драстуйте, циганочки,
гадалочки,
Одгадайте про судьбу
мою,
Што будеть і случитьсі
надо мною!»
Чхайор'я, мре пхенор'я,
Со си ка рай баро?
Джан кхарен е Ружа,

Єхх Ружа лес зумавела,
Ружа баре лове лела!
А'я Ружа е Вайдасте:
«Даруй барін, барін мой,
Шо гля вас угодно,
Поворожить ілі циганам
помятати?»
«Для мене угодна воро-
жить
І всю правду раскажіть»,
Чи лав, чи дуй йой пхен-
дя,
Руп і сунакай горстенца
ля,
Є Зено рупуво йой ля,
Те палатуно гад пхару-
но зляя.
«Ружеле, со ту керес,
Йо палатуно о трушу
О трушу ту мандар
зпес!»
«Ай, Вандале, мро пша-
лоро,
Со ту манца кердян,
Біянькіро хачкрідян,
Біпанескіро ту сакірдяні!»
«Ай Ружеле, мрі чхайорі,
На дар, саро амаро аве-
ла!»
Ай, Ружеле, джя ке тре
пшала
Те пхне ленге ту адяке,
Кай ав'я о рай баро,
Йов мангел те пару вен!»
«Ліжа, Ружа, кхміере
Ада рас барес ке ме».
«Драстуйте вам, цига-
ни, Польові дворяни,
Давайте помянтася,
Хоть ахота з вами паві-
даться!»
«Ай Вайда сарен дешу-
дуй
Табуно йов упіджєя,
Йе Ружа чорта,
Доресне шпала Вайдас
Те пе котора чінпрде.
Ружа палал жотар
Е Вайдаскіре котора
Де пхаруни фартуха
Йой чхувел.

Записано у с. Старий Оскіл, 1928 р., циганка Нодя

ІГРИ З ПРИСЛІВ'ЯМИ І ПРИКАЗКАМИ

Пропонуємо читачам подумати, яка з цих приказок зайва

Будь господарем свого слова.
Ав ром тереа лаваке.

Обов'язок над усе.
Бар осі о мусай.

Сиди криво, а кажи прямо.
Беш бангес трай ворота пхен!

Попробуй море пальцем.
Зумавел є маря е насса.

(евієс — еідівієс)

